

Egy elfeledett kiállítás

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 47. szám, 2019. november 22.

2019. november közepén jogerős ítélettel ért véget egy per, amely több millió forint megfizetésére kötelez egy kemény munkával maradandó értéket létrehozó embert, s örök raktárlétre kényszerít majdnem háromezer, szülőföldjéről elhurcolt, öngyilkosságba úzótt vagy brutálisan meggyilkolt pápai zsidó ember emlékezetét őrző gyűjteményt.

Pápán a tizenhetedik századtól kezdve élnek zsidók. Az izraelita közösség 1748-ban alakult Esterházy Ferenc gróf védlevele alapján. Abban az időben a zsidó polgárosodásnak legjobb esélyei az úgynevezett földesúri városokban voltak. Pápa ilyen város volt, az Esterházyak jó földesurakként támogatták a zsidó polgárok betelepítését és megélhetését. A városban nagy számban éltek ortodox zsidók, haszidok, iskoláik, imaházai is voltak. A tizenkilencedik század közepén minden ötödik pápai az izraelita hitközséghez tartozott. Szükségük volt egy nagy befogadóképességű templomra. A klasszicista stílusban épült hatalmas neológ templom építéséhez Esterházy gróf is hozzájárult százezer téglával. Magyarország harmadik legnagyobb zsinagógáját, a pápait 1846. szeptember 11-én avatta fel Lőw Lipót rabbi magyar nyelvű beszéddel.

A pápai katolikusok, protestánsok és zsidók közösségi terei nem váltak el szigorúan egymástól. Ezt jól bizonyítja az, hogy az 1583-ban alapított Református Kollégiumba az anyakönyvek tanúsága szerint már a tizenkilencedik század elejétől jártak izraelita tanulók, a helyi kereskedők és kézművesek gyermekei. Volt egy olyan tanév – az 1848/49-es –, amelyben a beiratkozottak többsége *Mózes-hitű* volt, ahogy azt az anyakönyvek rögzítették. Ekkor már alig van nyoma a felekezeti szegregációnak. Ha Petőfi (akkor még: Petrovics) Sándor 1841/42-es pápai tartózkodása alatt kilépett szállása ajtaján, az épülő zsidó templom tűnhetett először a szemébe. A pápai Református Kollégium akkori épülete is alig száz méterre feküdt tőle. A reformátusság toleráns szellemisége jellemző volt erre az iskolára, melynek hallgatója s később tanára is volt az az Eötvös Károly, aki elvállalta s ragyogó jogász-intelligenciával győzelemre vitte a rituális gyilkossággal vádolt tisztaeszlezi zsidók ügyét.

Pápa az elmúlt kétszáz évben gazdag kultúrájú polgár város volt, ehhez nagyban hozzájárult felekezeti sokszínűsége és toleranciája. A zsidó polgárság jelentős szerepet játszott a város iparának, kereskedelmének, kultúrájának fejlődésében. Életvitelükkel, munkakultúrájukkal, ízlésükkel polgári értékeket jelenítettek meg és közvetítettek. Az organikus együttélésnek ezt az idilljét törte darabjaira az üldözés, s semmisítette meg iszonyatos módon a holokauszt.

A történelmi események, ahogy mondani szokták, Pápára is begyűrűztek. 1944 májusában az Eötvös, Rákóczi, Petőfi és Szent László utcák által határolt területét gettónak nyilvánították. Pápáról 3300 zsidó polgárt hurcoltak el, mintegy háromszázan tértek vissza. Az ő leszármazottaik jó része sem Pápán él már.

A meggyilkoltak emlékét jórészt csak családi körben idézték fel. Pápára, akár csak Magyarország más településeire, különös amnézia borult. A hatalmas, gyönyörű zsinagógában egy időben a helyi textilgyár raktára kapott helyet, aztán gazdátlanul kiszolgáltatták az enyészetnek. Nem állították helyre a női karzat lerombolt oldalfalát, még az 1945-ös bombázás során kitört ablaküvegeket sem pótolták. Az egyik bejárat küszöbéből másfél méteres fácska sarjadt ki.

2010 körül változott a helyzet. Megalakult a Pápa és Környéke Zsidó Kulturális Egyesülete és a Pápáról elszármazottak baráti köre, a PÁZSIT (Pápai Zsidók Társasága.) Ők gyűjtötték össze a szintén pápai, de a holokauszt által nem érintett családból származó jogász-szociológus, Gyekiczki András vezetésével szülei,

nagyszüleik emlékeit fényképek, levelek, iratok, könyvek, történetek formájában.

Ebből a gazdag anyagból nyílt meg 2012. július 15-én a zsinagógában az *Elfeledett szomszédok – Családok, sorsok, történetek a pápai zsidóság két évszázadából* című kiállítás. A látványtervet Rajk László készítette. A befalazott rózsablak kék fényben izzott, a hatalmas templom falain elhelyezett fotók és dokumentumok, a mennyezetre függesztett „szellemképek” egy régen elmúlt életet idéztek. A zászlóselyem kelméken a nézővel egy magasságban azoknak a pápai polgároknak az alakjai jelentek meg, akiket 1944-ben munkaszolgálatra és koncentrációs táborokba hurcoltak. A jelenkor látogatói a múlt emberei között járkáltak.

A kiállítás komoly szakmai siker lett (lásd György Péter: *Elfeledett magyarok*, *ÉS*, 2012/38., szept. 21.) Egy kisebb válogatást bemutattak belőle Budapesten a Rumbach utcai zsinagógában és Amerikában is. Távoli kontinensekről látogattak haza a leszármazottak, s idézték fel unokáiknak, dédunokáiknak gyermekkori emlékeiket. A pápai és környékbeli iskolások képzett vezetőikkel ismerkedtek a zsidó élet mindennapjaival és ünnepeivel.

A kiállítás sikerére való tekintettel Pápa város önkormányzata az EMMI-nél pályázott egy hasonló című állandó kiállítás létrehozására. Az összesen tizenhatszázmillió, vissza nem térítendő támogatást a város a zsinagógában létrehozandó állandó tárlatra kapta. 2014. szeptember 28-án az önkormányzat szerződést kötött Gyekiczki Andrással a kiállítás létrehozására – hosszabbítás után – 2015. április 30-i határidőre. A viszonylag rövid határidőt az indokolta, hogy Gyekiczki az első kiállítás óta eltelt időben is folyamatosan kutatta a pápai zsidó családok történetét, és komoly anyagot gyűjtött össze. A kiállítás megjelenítése ezúttal is Rajk László feladata volt.

Gyekiczki András a megígért anyagot rendszeresen átküldte a Pápa város önkormányzata által megbízott személyeknek, illetve bizonyos esetekben pontosítást, felvilágosítást, illetve pár napos haladékot kért.

A helyzet végül úgy alakult, ahogy a későbbi perben született elsőfokú ítélet, amelyet másodfokon is helybenhagytak, megfogalmazta: „A felperes (Pápa város önkormányzata) 2015. július 12. napon elismerte, hogy az alperes (Gyekiczki András) június 22. napjával maradéktalanul teljesítette a perbeli szerződésben vállalt kötelezettségeket, ezt követően az alperesnek a szerződés szerint meghatározott díjat és költséget az alperesnek megfizette.” Ami ezután következik, meglepő lehet: „az alperes április 30-tól június 22-ig késedelembe esett, ezen időre, 52 munkanapra 4 646 850 Ft kötbér megfizetésére hívta fel az alperest”.

Gyekiczki András indokolatlannak tartotta az önkormányzat magas kötbérigényét, különösen, mivel folyamatosan küldött anyagokat a megbízónak. Ő az önkormányzat nevében eljáró Pápai Platán Városmarketing és Turisztikai Nonprofit Kft. vezetőjével, Boros Katalinnal folytatott levelezésében egyes tételekre pár napos haladékot kért, és úgy értelmezte a válaszokat, hogy ezeket meg is kapta.

Mellékesen jegyzem meg, hogy Gyekiczki András ebben az időben már súlyos beteg volt, gyakori kényszerű kórházi tartózkodásai rontották munkaképességét. Erről a pápai önkormányzat illetékesei is tudtak.

Pápa város önkormányzata 2016. január 18-án keresetet nyújtott be a Veszprémi Törvényszéknek, melyben kérte, hogy kötelezzék Gyekiczkit a négy és fél millió Ft kötbér megfizetésére. Az ügyet végül a Budapest Környéki Törvényszék tárgyalta, az hozott első és másodfokon is ítéletet.

A per négy évig zajlott, első fokon 2019 áprilisában, másodfokon novemberében ért véget. A bíróság mindenben a felperes önkormányzatnak adott igazat. Gyekiczkinak négy és fél millió Ft kötbért kell fizetnie a pápai önkormányzatnak, az egész összeg a perköltséggel és eljárási illetékkel, valamint a 2015. június 22-től számított késedelmi kamattal együtt megközelíti a hatmilliót.

A pápai önkormányzatnak az EMMI-vel kötött pályázati szerződésében szerepel, hogy a kiállítást meg kell nyitni, és négy évig a közönség számára hozzáférhetővé kell tenni. A pápai önkormányzat a kiállítást nem

nyitotta meg. Járó Katalin (*Egy per margójára, ÉS, 2018/33., aug. 17.*) és mások kérték ezt az önkormányzattól, mindig elutasító választ kaptak a folyamatban levő perre való hivatkozással.

2019 a zsidók deportálásának emlékére volt az egész országban és Pápán is. Pápa polgármestere, dr. Áldozó Tamás felszólítására a PÁZSIT is megosztotta a méltó megemlékezésre vonatkozó javaslatait az önkormányzattal. A holokauszt áldozatai leszármazottainak egyetlen javaslatát sem fogadta el a városvezetés. Az emlékévknek a Megtörtént nevet adták, amely az érintettek véleménye szerint álságos, hiszen elfedi az akkori polgárok személyes felelősségét.

A PÁZSIT tagjainak legfontosabb kérése az volt, hogy nyissák meg az *Elfeledett szomszédok* kiállítást a zsinagógában. Ez nem történt meg, a város vezetősége még csak nem is válaszolt a levélre. Ehelyett „ideiglenes gettókaput” állítottak fel a Rákóczi utca torkolatában, a hajdani gettókapu helyén. Ezt az áldozatok leszármazottai ízléstelen blaszfémiónak tartják.

Az egykor impozáns, hatalmas klasszicista zsinagóga üresen áll, romlik, mállik, állapota egyre aggasztóbb. Az emlékévről egyetlen felirat nem emlékezik meg rajta. (Szőnyei Tamás: *Pápa baja, ÉS, 2019/36., szept. 6.*) Utoljára 2019. szeptember 15-én voltunk ott, amikor a MAZSIKE jóvoltából botlatóköveket helyezhettünk el a Guttman, Hoffman, Pápai és más pápai család egykori otthona előtt. Polgármester úr nem tisztelte meg jelenlétével az emlékezésnek ezt a kis ünnepét.

A kiállítás anyaga pedig – egykori szomszédaink élete, halála – egyre messzebbre tűnik a kérlelhetetlen feledés homályában.

A barátok, ismerősök, az üggyel szimpatizálók gyűjtik a pénzt, hogy Gyekiczki András ki tudja fizetni a horribilis kötbért. Kétséges, hogy összejön-e a többmilliónyi összeg. (Számlasszám: Gyekiczki András 11773054-50057131-00000000, megjegyzés rovatba: ELFELEDETT SZOMSZÉDAINK.)